

Уляна Севастьянів

**Ретроспектива імплементації доктрини
«русский мір» в українську дійсність**

Uliana Sevastianiv

**Retrospective Implementation of the *Russian World*
(*Russkiy mir*) Doctrine in Ukrainian reality**

Abstract. The review presents the collection of essays *Russian World as a Doctrine: Origins of the Threat and Methods*. The authors of the collection explore the concept of the *Russian world* via tracing its origins, trends, modern metamorphoses, and place in the current geopolitics of the Russian Federation, with consequent influence on other post-Soviet and Eastern European countries. The *Russian world* project is conceptualized as a threat to the territorial integrity of the countries of the former Soviet Union, as it aims at “resuscitating the empire.” Among the key markers of the *Russian world* are language, religion, autocracy, and the people (*narodnost*). The collection’s authors not only warn about the possible consequences of accepting the doctrine of the *Russian world* in Ukraine, but also provide recommendations on how to avoid its implementation or possible routes of action for other Eastern European countries in cases where Russia has already begun an attempt at such expansion.

Сьогодні аналізувати збірник наукових праць «**“Русский мир” як доктрина: витоки, загрози, методи**» (Філософські діалоги, 2021), опублікований за результатами однойменної конференції, що відбулася 7 жовтня 2020 р. в Інституті філософії імені

Г. С. Сковороди НАН України, вельми захопливо. По-перше, тому що у збірнику представлені різнопланові погляди на сам «руський мір» як такий, що дозволяють сформувати цілісне бачення цієї доктрини. По-друге, ці матеріали проаналізовані в той час, коли Російська Федерація веде жорстоку війну в Україні, проваливши лагідну гегемонію «братнього народу». По-третє, уже можна спостерігати, які дослідницькі прогнози (хоча у збірнику їх не так багато) щодо імплементації концепту «руського міра» в українську дійсність все ж стали реальними, а які ні.

Цей, невеликий за обсягом, збірник містить напрацювання, здебільшого тези, 21 автора, кожен з яких досліджує «руський мір», застосовуючи інструментарій різних методологій, власної оптики чи галузі знання.

Якщо не читати збірник, а лише проглянути зміст публікацій, то важко не помітити розбіжностей у транслітерації словосполучення «руський мір». Так, зокрема, стаття Ірини Берлянд називається «“Руский мір” – це війна»: відсутнє подовження «сс»; замість букви «и», яке найчастіше вживають інші автори збірника, використано букву «і». Анатолій Єрмоленко та Віталій Шевченко вживають «руський мір», що, зрештою, є найбільш точною українізацією цього поняття. Інші ж автори користуються російським оригіналом, без перекладу – «русский мир».

Після ознайомлення з матеріалами збірника все-таки відкритим залишається найпростіше запитання: що ж таке «руський мір»? Чи це доктрина, як заявлено у назві збірника; чи це ідеологія (часто вживається у збірнику, зокрема й у назвах тез); чи це феномен (нерідко використовують автори збірника); чи це концепт? Намагання зрозуміти, чим власне є «руський мір», відстежуємо в тезах «Політичні підвалини доктрини “Русского мира”»: чи є “Русский мир” ідеологією» Максима Неймана. Автор підсумовує, що «руський мір» – це геополітична доктрина та «керівний принцип для сучасних російських політиків» (Ibid., с. 110–111). Такий висновок він робить на основі аналізу подій і п'ятсотлітньої давності, і сучасного стану речей в РФ, що дозволяє говорити про геополітичну складову доктрини. Однак наприкінці своїх міркувань автор фокусує увагу лише на одному визначенні поняття «політична доктрина» з «Політологічного словника», що, на мій погляд, є істотним обмеженням для наукової праці.

Більш комплексно до цього питання підійшов Роман Самчук, який осмислює багатогранність доктрини в тексті «“Русский мир”: між міфологією та ідеологією». Науковець висновує, що доктрина

складається з різних концепцій, які забезпечують адаптативність її до будь-якої дійсності, особливо якщо вона ще й приправлена міфами та маніпуляціями.

Відкритим залишається питання щодо історичних витоків доктрини «русского міра». Так, Ксенія Зборовська стверджує, «що підвалини цього проєкту лежать ще у XIII–XIV столітті, а його концептуальне оформлення відбулося у петрівську епоху...» (Ibid., с. 27). Натомість, уже згаданий М. Нейман знаходить підвалини «русского міра» в 1500-х роках, тоді як Анатолій Ахутін вважає, що це проєкт 90-х років XX ст. авторства російської інтелектуальної еліти. Називає концепт постмодерним, але прослідковує його витoki ще в епоху Ренесансу (XV–XVI ст.) Ігор Пилипів (Ibid., с. 118).

Більшість авторів збірника переконані, що сучасна доктрина «русского міра» точно пов'язана з двома особами – президентом Російської Федерації Володимиром Путіним та очільником Російської православної церкви патріархом Кирилом (Гундяєвим). Синтез їхньої активності – одного у політичній, іншого у релігійно-культурній сферах, був вписаний у вже існуючу систему координат, лише модифіковану під реалії сучасності. Саме вони визначили тригери – мова, релігія, народність та самодержавство, що дозволили і дозволяють просувати та імплементувати ідеї «русского міра» як на пострадянському, так і на європейському просторах.

У цьому контексті варто згадати релігійний аспект доктрини «русского міра», сучасним обличчям якого став патріарх Кирил, адже саме за його намісництва в РПЦ було втілено ідею (запозичену в Івана Грозного) про зрощення церкви й держави. Ця обставина стала плацдармом «русского міра» у релігійній сфері з відомими мантрами про «відродження Святої Русі», «Третій Рим» тощо. Маніпулюючи спільністю на релігійній основі, вони намагаються буквально об'єднати країни колишнього радянського простору. Про це, зокрема, пише Анна Пшенична: «Аналогом “русского мира” тут виступає поняття “греко-слов'янська” культура», яке вживалось на позначення об'єднання народів, в основі якого лежить переконання у духовній спільності культур українського, російського, білоруського та інших народів колишнього СРСР, тобто мова йде про спільність на релігійній основі (народів візантійського християнства)» (Ibid., с. 122). Щоби «відродити імперію», у незалежній Україні десятиліттями формували надзвичайно потужне проросійське лобі, духовними осередка-

ми якого були храми, монастирі, скити УПЦ (МП). Ще більше, як стверджує Сергій Горбик, просування ідеології «русского міра» в Україні відбувається через несвідому політику керівництва ПЦУ у таких трьох напрямках: 1) агіографічно-календарному, коли просування йде через певних святих РПЦ; 2) богослужбово-організаційному – через долучення до практики саме російського православ'я; 3) обрядово-культурному – закріплення певних обрядів та традицій, які притаманні саме росіянам» (Ibid., с. 63).

Що ж до прогнозів? З поміж усіх у збірнику вирізняється текст Анатолія Єрмоленка «“Русский мир” – ідеологія російського імперіалізму». Із самого початку автор акцентує на основній ідеї Москви – реанімувати імперію. У статті він окреслює шлях цієї ідеології до мети. Але найбільш загрозливо і, як ми вже переконалися, найбільш реалістично звучить прикінцеве застереження А. Єрмоленка: «Ця ідеологія вкрай небезпечна, бо це ідеологія імперіалізму, ідеологія тероризму, ідеологія війни. Вона небезпечна для України, оскільки мобілізує антиукраїнські сили антимодерного, регресивного і антицивілізаційного спрямування» (Ibid., с. 24).

А от чого, дійсно, бракує на сторінках збірника, то спроб дати відповідь на питання, як цьому зарадити? Яким чином убезпечити українське суспільство від ідеологем «русского міра»? Багатообіцяючою видалася назва матеріалу Володимира Сущенка «“Європейський світ” як альтернатива “русскому миру” в Україні», у якому описана програма розвитку проєвропейськості у зовнішній та внутрішній політиці України. В. Сущенко вбачає запорукою такого розвитку реформування національного інфопростору. На практиці це має виглядати таким чином: «...Треба зменшити потоки інформації, що присвячені різним “негараздам” (злочинам і правопорушенням – в першу чергу) та політичним процесам у країні – до 15–20% в загальному обсязі інформаційного продукту, оскільки ситуація, коли інформаційний простір на 80–85% заповнений негативною інформацією – деморалізує суспільство в цілому й окремих громадян, знищує мотивацію до позитивних ідей та вчинків» (Ibid., с. 139). І тут постає логічне запитання, яким контентом варто заповнити більшість інфопростору? І чи насправді мінімізація політичної тематики в ефірах позитивно вплине на рівень свідомості й політичної культури українців? Інша ж теза В. Сущенка про постійне порівнювання ідеї «європейського світу в Україні» з ідеологією та практиками «русского міра», на мій погляд, більше зорієнтована на взаємодію, аніж на розрив стосунків.

Загалом збірник праць «“Русский мир” як доктрина: витоки, загрози, методи» містить дуже важливі, особливо з огляду на сьогоденні події в Україні, аналітичні матеріали про сутність, основи, механізми популяризації та впровадження доктрини «русского міра». Книжка розрахована на широку читацьку аудиторію та буде цікавою для всіх, хто, так би мовити, хоче знати ворога в обличчя.

Посилання / References

Філософські діалоги (2021), *«Русский мир» як доктрина: витоки, загрози, методи*. Інститут філософії імені Г.С.Сковороди НАН України.

Filosofski dialoghy (2021), *«Russkiy mir» yak doktryna: vytoky, zahrozy, metody*. Instytut filosofiyi imeni H.S. Skovorody NAN Ukrayiny.